

О.В. Бухало, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ФАКТОРІВ ВИРОБНИЦТВА В ЕКОНОМІЦІ

Постановка проблеми. Практика регулювання інноваційного розвитку факторів виробництва, з одного боку, свідчить про те, що на шляху інновацій є ще чимало перепонів, які суттєво стримують ці процеси у нашій державі, з іншого – що інноваційний розвиток сприймається як стратегічний для розвитку галузей та регіонів. Низку принципів питань інноваційного розвитку аграрного сектора економіки поки що не визначено, а саме: механізми стимулювання та державної підтримки інноваційної діяльності, поглиблення інформаційних та економічних зв'язків між наукою і виробництвом, регіональні аспекти інноваційного процесу тощо. У сучасних умовах інноваційний розвиток підприємств можливий тільки на основі відповідної моделі, яка має врахувати зв'язок факторів виробництва та інновацій. До того ж цей зв'язок є двостороннім, тобто подібно тому, як інновації впливають на виробництво, так і певні чинники впливають на формування параметрів інноваційного ресурсу. Становлення інноваційної моделі розвитку підприємств аграрного сектору є проблемою, яка потребує наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливу роль у теоретичному та практичному дослідженні питань організації інноваційної діяльності підприємств та її впливу на розвиток національного господарства відіграють праці сучасних вітчизняних науковців та практиків: В.Д. Базилевича, О.І. Баранівського, І.І. Вінченка, В.М. Геєця, Ю.М. Бажана, О.О. Кундицького, В.С. Загорського, Т.Г. Ковальчука та ін. Розгляду інновацій в агропродовольчому комплексі значну увагу приділяють відомі науковці: В.Г. Андрійчук, М.Я. Дем'яненко, М.А. Лендел, М.Й. Малік, П.Т. Саблук, О.В. Ульяновченко, М.А. Хвесик та ін. В роботах дослідників розкриваються питання теорії, методології формування засад інноваційного розвитку виробничої сфери. Віддаючи належне результатам досліджень та їх ролі в забезпеченні інноваційної парадигми розвитку, все ж необхідно зазначити, що ще недостатньо з'ясовано методологічні засади дослідження впливу інноваційного

розвитку факторів виробництва як основного складника економічного зростання.

Формування цілей статті. Метою статті є висвітлення поглядів на суть і значення інноваційної діяльності, визначення основних підходів дослідження ролі державного регулювання в забезпеченні інноваційного розвитку факторів виробництва в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний розвиток економіки України неможливий без продуктивного використання науково-технічного потенціалу, його реструктуризації й формування на цій основі інноваційної складової. Питання державного регулювання пріоритетних сфер економіки, насамперед аграрної, активно розробляються у вітчизняній та світовій літературі. Як зазначають українські економісти, державне регулювання інноваційних процесів є однією з головних умов переходу функціонування економіки на ринкові відносини [1, с. 96]. Категорію «інновація» було введено відомим австралійським економістом Й. Шумпетером. Однак, на думку Ю. Бажана, біля джерел інноваційної теорії економічного розвитку стояв український учений, перший міністр фінансів Української Народної Республіки, економіст – класик світового рівня Михайло Туган-Барановський. Цієї точки зору дотримуються й відомі західні вчені. Так, У. Ростоу в своїй праці «Теоретики економічного зростання від Давида Юма до нинішніх часів: з перспективою щодо наступного сторіччя», говорячи про економічне зростання, зазначає, що в Європі послідовність розвитку ідей така: від Туган-Барановського до Шпітгофа, далі до «Ліги Націй» Хаберлера і за тим «Бізнесові цикли» Шумпетера. В цій же роботі наводяться слова Дж. М. Кейнса про українського вченого, де він з симпатією згадує школу, представлену такими авторами, як Туган-Барановський, Хал, Шпітгоф і Шумпетер» [2, с. 22].

Не зважаючи на те, що з часу появи поняття «інновація» в економічній літературі минув не один десяток років, і сьогодні немає єдиного його тлумачення. Загалом інновації визначають як відтворення основного капіталу (виробничих ресурсів) чи виробленої продукції на основі впровадження досягнень науки, техніки, технології, як закономірний, об'єктивний процес удосконалювання суспільного виробництва. У працях зарубіжних економістів інновація є синонімом нововведення й може використовуватися поряд із ним, означаючи комплексний процес створення, поширення і використання нововведення, що сприяє розвитку і підвищенню ефективності роботи підприємницьких фірм. Оскільки немає однозначного визначення поняття «інновації», тому

й існують різні підходи до його класифікації. Кожен підхід визначається конкретною формальною ситуацією. Залежно від сфер застосування виокремлюють технологічні, організаційні, економічні, екологічні, соціальні та юридичні інновації; від рівня новизни та значимості – базові, поліпшувальні, мікроінновації, псевдоінновації; від сфер розповсюдження – глобальні, національні, регіональні, локальні, точкові [3, с. 5-7].

Можна погодитись з дослідженнями сучасних вчених, які проаналізувавши класифікаційні ознаки інновацій, стверджують, що специфічний зміст інновацій становлять зміни, а головною функцією інноваційної діяльності є функція змін [4, с. 229].

Інноваційний розвиток факторів виробництва у повній мірі означає збільшення віддачі від кожного фактора виробництва внаслідок дії на нього інновацій. У дослідженні інноваційного розвитку факторів виробництва доцільно користуватися двома основними методами: економічним і наукометричним. Якщо перший передбачає можливість і вартісного виміру ефекту, то другий – лише його опосередковане відображення з урахуванням факторів часу.

Необхідність державного регулювання інноваційного розвитку факторів виробництва можна подати шляхом порівняння корисного ефекту та суспільних витрат, пов'язаних із забезпеченням інноваційного розвитку [5, с. 174-175]. Суспільні витрати являють собою суму внутрішніх витрат, які здійснює суб'єкт інноваційної діяльності та зовнішніх, зроблених іншими суб'єктами підприємницької діяльності для реалізації інноваційного проекту. Інший складник інноваційного розвитку – це його суспільний ефект, який також поділяється на внутрішній (отриманий безпосередньо суб'єктом інноваційного процесу) і зовнішній (отриманий іншими суб'єктами у зв'язку з використанням інновацій). Суспільний ефект визначає граничні характеристики приросту внутрішнього і зовнішнього ефектів на додаткову одиницю інноваційного продукту.

Зіставлення суспільних витрат і ефектів, на думку О. Кундицького, набуває важливого значення для обґрунтування необхідності регулювання розвитку факторів виробництва через перерозподіл зовнішніх ефектів на користь суб'єктів інноваційної діяльності. Він пояснює це тим, що екстерналії (зовнішні ефекти) не повністю відображають витрати, пов'язані з продукуванням інноваційних продуктів. Наявність у товарі безкоштовних ресурсів і споживчих якостей спричиняє в ринковому середовищі ефективний попит, який є результатом позитивної екстерналії [4, с. 230]. Наслідком цього стає необхідність переведення частини зовнішніх витрат та ефектів, які отримує суспільство, у внутрішні. Цей

процес, у якому активні участь бере держава, називається інтерналізацією. Суть його полягає у відшкодуванні державою виробникам інноваційного продукту неотриманої частини ефекту.

Державне регулювання інноваційного розвитку факторів виробництва зумовлене зростанням їх значення для суспільства. Сучасна економіка ґрунтується на поєднанні інтенсивних і екстенсивних факторів зростання. Можливості збільшення продукції за рахунок екстенсивних факторів стають усе обмеженішими. Вирішальне значення для економічного розвитку мають інтенсивні фактори. Своєю чергою інноваційний розвиток факторів виробництва, а саме: підвищення кваліфікації кадрів, поліпшення характеристик технічного обладнання, його віддачі застосування сучасних технологій визначають досягнення науково-технічного прогресу, що дає змогу говорити про інтенсивний тип економічного зростання як інноваційний. Внесок науково-технічного прогресу в приріст валового внутрішнього продукту найбільш розвинених країн, як відомо, становить від 80 до 100 %. Отже, першим аспектом значення інноваційного розвитку факторів виробництва є їх вирішальний вплив на економічне зростання.

Державне регулювання інноваційного розвитку факторів виробництва у вітчизняній економіці полягає у впливі держави на кожен фактор за допомогою відповідних регулятивних інструментів, а саме:

- правове забезпечення інноваційної діяльності;
- інституційне забезпечення інноваційної діяльності;
- фінансове стимулювання суб'єктів господарювання з наукомістким високотехнологічним виробництвом [4, с. 237].

Правове забезпечення інноваційного розвитку факторів виробництва ґрунтується на Конституції України та ряду нормативних актів: Законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки», «Про державне прогнозування і розробку програм економічного та соціального розвитку країни», «Про інвестиційну діяльність» та ін. Важливе значення для інноваційного розвитку факторів виробництва в Україні має прийняття закону України «Про інноваційну діяльність» [6, с. 3]. Аналіз законодавчих актів, пов'язаних із нормативно-правовим регулюванням інноваційного розвитку факторів виробництва, показав, що більшість із них узгоджено між собою і визначають загальні, найбільш принципові положення, проте не регламентують інноваційної діяльності як логічного й послідовного

інноваційного процесу, спрямованого на інноваційний розвиток факторів виробництва.

Обираючи стратегію інноваційного розвитку факторів виробництва України, необхідно керуватися наявністю ресурсів. Тому найближчою до сучасного стану держави є стратегія «запозичення», оскільки вона, у порівнянні з іншими, не вимагає значних капіталовкладень. Істотне значення має також та обставина, що Україна має власний науковий потенціал і дешеву робочу силу, що є необхідною основою для нарощування власного інженерно-технічного забезпечення виробництва.

Передовсім в Україні потрібно розробити та реалізувати механізм стимулювання інноваційної діяльності на основі податкових методів. Способи підтримання інноваційної сфери, які належать до бюджетних методів регулювання, передбачають збільшення видаткових частин бюджету. Заходи підтримання, які належать до податкових методів регулювання інноваційної діяльності, передбачають скорочення податкових надходжень до бюджетів. Державна система стимулювання інноваційного розвитку повинна раціонально поєднувати ці два методи.

Враховуючи результати досліджень науковців ННЦ « Інститут аграрної економіки», загальні завдання й цілі державної інноваційної політики в аграрному секторі слід розподілити на дві групи.

Перша з них охоплює дії, які можуть дати вагомий результат за нетривалий період, а саме:

- адаптація фінансово-податкової системи й кредитної політики до потреб підтримки інноваційного характеру економіки;
- створення юридичних умов, що стимулюватимуть і прискорюватимуть організацію нових інноваційних підприємств і фірм;
- розвиток економічних секторів, що мають першочергове значення для переходу економіки на інноваційний шлях та ін.

Друга група передбачає довгострокові дії:

- підвищення рівня й розширення сфери науково-дослідних і конструкторських робіт;
- формування в суспільстві нового сприйняття того, що необхідно сприяти інноваціям шляхом упровадження вдосконалених сучасних освітніх програм, розвитку системи безперервної освіти (підвищення кваліфікації кадрів) в науці, економіці, виробництві;
- розвиток нового організаційно-економічного механізму трансферу розробок, в якому визначено політичні, правові й економічні умови для збільшення припливу вітчизняного й іноземного капіталу в

інноваційну сферу, а також активізації створення конкурентоспроможних інновацій тощо [7, с. 503-504].

Інноваційна політика держави визначальною мірою повинна залежати від розвитку науково-технічного прогресу та ступеня його використання.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що теоретичні й практичні проблеми інноваційного розвитку завжди посідали чільне місце у системі наукових досліджень практично усіх економічних шкіл і течій, а на нинішньому етапі постіндустріального розвитку цивілізованого суспільства вони не втратили своєї актуальності. Для будь-якої економічної системи інноваційна діяльність як важлива складова розвитку економіки завжди виступатиме об'єктом пильної уваги науковців і практиків, а кожному із етапів економічного розвитку відповідатиме своє бачення економічної природи інновацій.

Проблема інноваційної діяльності в процесі реформування економіки України набуває дедалі більшого значення і потребує наукових розробок і в методологічному, і в методичному аспектах. На сьогодні в державі потрібно створити систему стимулювання інноваційного розвитку. У практиці державного регулювання інноваційної діяльності найпоширенішими є два методи: бюджетний та податковий. Отже, держава повинна раціонально поєднувати бюджетні та податкові методи регулювання інноваційної діяльності, інакше це призведе до погіршення загальноекономічної ситуації в країні. Від вирішення окресленої проблеми в Україні загалом і в окремих її регіонах залежить перспектива інтеграції нашої держави у світову економіку.

Бібліографічний список. 1. Завлин Л.Н. Иновационная деятельность и инновационные процессы / Л.Н. Завлин, А.А. Ипатов, А.С. Кулагин // Наукоеведение и информатика. – № 35. – К.: Наукова думка, 1991. – 321 с. 2. Бажан Ю.М. Економічна теорія технологічних змін: навч. посібник / Ю.М. Бажан. – К.: Заповіт, 1996. – 240 с. 3. Теории и механизм инноваций в рыночной экономике / [под ред. проф., д.э.н., академика РАН Яковца Ю.В.]. – М., 1997. – 183 с. 4. Кундицький О.О. Регулювання фінансової бази відтворення факторів виробництва. – Львів: «Тріада плюс», 2011. – 552 с. 5. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Чистов С.М., Нікіфоров А.Е., Куценко Т.Ф. та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 316 с. 6. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 року № 40-IV // Голос України. – 2002. – 9 серпня. – С. 3.

7. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи: [монографія] / Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк та ін. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2014. – 516 с.

Бухало Е.В. Регулирование инновационного развития факторов производства в экономике. В статье рассмотрены теоретические основы исследования влияния инновационного развития факторов производства как основной составляющей экономического роста. Определены подходы к регулированию инновационного развития факторов производства, которые могут быть использованы в процессе формирования соответствующей теоретико-методологической основы концептуального подхода к государственному регулированию инновационного процесса в экономике, в том числе в её аграрной сфере. В процессе исследования инновационного развития факторов производства предложено использовать два основных метода: экономический и наукометрический.

Bukhalo O. The regulation of the innovative development of the production factors in economy. The theoretical grounds of the research on the problem of the influence of innovative development of the production factors as the principal ingredient of the economic growth are considered. The approaches to the regulation of the innovative development of the production factors are determined, which can be used in the development of the corresponding theoretical and methodological base of the conceptual approach to the state regulation of innovative process in the economy, including the agrarian sector. In the process of research on the problem of the innovative development of the production factors, two main methods, economic and scientometric are offered. The need for the state regulation of the innovative development are determined by the comparison of the useful effect and the public inputs on its support. The need for rational use of the budget and taxation methods of the regulation of innovative activity are stressed. The general tasks and goals in the state agrarian innovative policy are shown.